

Gralicki, Bartosz

Dary dziękczynne w płockiej parafii prawosławnej

Notatki Płockie 57/4(233), 15-19

2012

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DARY DZIĘKCZYNNNE W PŁOCKIEJ PARAFII PRAWOSŁAWNEJ

Abstrakt

W parafii prawosławnej pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego w Płocku przy ulicy Kościuszki 18, znajduje się wiele pamiątek stanowiących dary dziękczynne. W poniższym opracowaniu przedstawiono kilka z nich. Są to głównie elementy wyposażenia świątyni – świeczniki i ikony, fundowane przez parafian wojskowych i cywilnych, zarówno ze względu na ważne wydarzenia państwowe i polityczne jak i z pobudek osobistych oraz związanych ze sprawami lokalnej społeczności.

Słowa kluczowe: parafia prawosławna Płock, dar dziękczynny, świecznik, ikona

Bóg zechciał nas przeprowadzić: przez próby, moralne męki, strach i ogromny smutek, i na końcu radość, i wdzięczność Zbawicielowi za wybawienie wszystkich drogich sercu, za ocalenie całej mej rodziny, od najmniejszych do najstarszych! Ten dzień nigdy nie uleci z naszej pamięci. Był on zbyt straszny i zbyt cudowny, dlatego że Chrystus postanowił pokazać całej Rosji, że jest On w stanie działać cuda i zbawić od oczywistej śmierci wierzących w Niego i w Jego wielką miłość – tymi słowami dziękował Bogu car Aleksander III wkrótce po wydarzeniu które miało miejsce dnia 17 października 1888 roku, kiedy to razem z całą swoją rodziną wracał z krymskiej rezydencji. Pociąg którym podróżowała rodzina carska wykołeił się około 7 wiorst od stacji Borki w guberni charkowskiej. Silny wstrząs spowodował, że wagon restauracyjny w którym car wraz z rodziną spożywali śniadanie spadł z nasypu i uległ całkowitemu zniszczeniu. Ocalał tylko dach, który szczęśliwie obrócił się na bok i przykrył wszystkich pasażerów pociągu. Jak się później okazało, w katastrofie zginęło 21 osób, 24 zostały ciężko ranne, a 14 – lekko. Natomiast poważnych obrażeń nie odniósł żaden członek rodziny cesarskiej¹. Ocalenie to, zostało przyjęte jako cud i znak opieki boskiej nad rodziną Aleksandra III. Wydarzenie miało miejsce w dzień św. Andrzeja z Krety i starotestamentowego proroka Ozeasza, w związku z tym na terenie całego Imperium wybudowano dziesiątki świątyni pod ich wezwaniem. Posiada to ścisły związek z tradycją żywą i kultywowaną w tonie Cerkwi Prawosławnej, odnoszącą się do dziękczynienia Bogu. W kościele wschodnim zwyczaj ofiarowywania darów jako *blagodarenija* (dziękczynienia) za pomoc i realizację prośb zanoszonych w modlitwach przyjął bardzo rozbudowaną formę. Zależnie od majątku jakim dysponował fundator ofiarowywano ikony i obrazy, elementy wyposażenia świątyni,

naczynia liturgiczne, na budowaniu cerkwi kończąc.

Na wieść o wypadku i ocaleniu rodziny carskiej, wierni parafii prawosławnej w Płocku, stolicy guberni Cesarstwa, również postanowili złożyć ofiarę dziękczynną. Ufundowano dla cerkwi dwa wolnostojące świeczniki. Osadzone zostały na czterech nóżkach w formie baz kolumn. Podsta-

Fot. 1. Świecznik cerkiewny

wa otrzymała kształt ostrosłupa o świątynnych narożnikach. Na niej opiera się trzon w kształcie bizantyjskiej kolumny o stożkowej bazie, z wałkiem w połowie wysokości, o podwójnym kapitelu. Na trzonie osadzono tarczę z tulejami na świecach trzech wielkości ułożonych w dwa rzędy, otaczające wielką centralną tuleję w formie wazonu okolonego ażurowym płaszczem. Tarcze świeczników również ozdobiono blaszanymi, ażurowanymi płaszczami. Zarówno podstawę jak i trzon, udekorowano plecionką geometryczną, którą na podstawie nałożono i przymocowano śrubami. Powierzchnię górnego kapitelu ozdobiono splatanymi meandrem krzyżami.

Całość opatrzono grawerowanym napisem w języku starocerkiewnoślowliańskim, następującej treści: *Na pamiątkę ocalenia Domu Panującego od niebezpieczeństwa w wypadku kolejowym 17 października 1888 roku, dzięki staraniom parafian soboru płockiego*². Niestety nie można dokładnie ustalić, kiedy świeczniki znalazły się na wyposażeniu cerkwi. W dokumentach zgromadzonych w parafii brak jest informacji na temat ofiarowywanych przedmiotów oraz tego kto je podarował. Prowadzono tylko księgowość związaną z majątkiem stałym i nieruchomościami. Świeczniki pierwotnie znajdowały się w świątyni na dawnym Placu Floriańskim, a po roku 1919, kiedy sobór zamieniono w kościół garnizonowy³, przeniesiono je do cerkwi przy ul. Kościuszki 18, gdzie aktualnie się znajdują.

W płockiej cerkwi można odnaleźć również inne dary ofiarowane jako *blagodarenije* (dziękczynienie). Znajduje się w niej między innymi ikona na której zostali przedstawieni święci: Josif Piesnopisec, książę Aleksander Newski oraz Georgij. Kompozycja obrazu jest prostokątna, w górnej części zwieńczona półokręgiem. Ponad głowami świętych ukazany został siedzący na szarym obłoku Chrystus w różowej sukni i czerwonym płaszczu. W centrum znajduje się postać świętego księcia Aleksandra Newskiego w kolczudze, niebieskiej zbroi i purpurowo-granatowym płaszczu. Głowę kniazia otacza srebrna, szlancowana i cięta ażurowo aureola. W dłoni dzierży on miecz. Po jego prawej stronie znajduje się sylwetka siwobrodego starca w czarnym habicie - św. Josifa Piesnopisca trzymającego zwój, a po lewej świętego Georgija w ciemnobrązowym stroju. Imiona postaci znajdują się w nimbach nad ich głowami. Tło jest złote, w szlancowany i ryty, stylizowany ornament roślinny i plecionkę geometryczną. Obraz stanowi granatowy pas wzbogacony złotą plecionką z niebieskimi oraz czerwonymi elementami. Ikonę umieszczono w drewniano gipsowej, złoczonej ramie z bogatą dekoracją plastyczną⁴. Piewotnie na obrazie znajdowała się tabliczka fundacyjna o następującej treści: *Obraz ten został podarowany na wyposażenie*

Fot. 2. Ikona świętych: Josifa Piesnopisca, Aleksandra Newskiego i Georgija (fot. Jan Waluś)

*cerkwi, na pamiątkę ocalenia drogiego życia Imperatora Aleksandra II 4 kwietnia 1866 roku (pierwszy z serii zamachów na cara), dzięki staraniom żołnierzy i oficerów 6-tej dywizji piechoty. Obraz znalazł się w cerkwi Przemienienia Pańskiego najwcześniej w drugiej połowie 1866 roku, podarowany przez gen. majora Władimira Sawicza Semekę w imieniu 21 muromskiego i 22 niżegardzkiego pułków piechoty*⁵. Aktualnie znajduje się w świątyni na ul. Kościuszki i umieszczony jest na tylnej ścianie, za podestem dla chóru.

Wśród darów znajdujących się w cerkwi jest obraz podarowany przez małżeństwo Aleksandra i Olgę Mass[brak dalszego członu nazwiska]⁶. 6 sierpnia 1898 roku w *podziękowanie Najwyższemu za błogostawieństwo*. Małżonkowie, którzy uznali iż swoje życiowe powodzenie zawdzięczają Bożej opiece postanowili ofiarować na wyposażenie cerkwi ikonę przedstawiającą ich patronów – św. księcia Aleksandra Newskiego i św. księżną Olgę. Wizerunki świętych przedstawione zostały w ornamentальной płaskiej arkadzie, na złotym tle. Księżna ukazana jest z lewą dłonią na piersi. W prawej dzierży krzyż. Ubrana jest w białopertową suknię i różowoczerwony

płaszcz z zieloną podszewką. Na głowie ma złotą mitrę, przykrytą białą chustą. Książ Aleksander ubrany jest w brązowo–czerwone buty, granatowe spodnie i niebieski kaftan, na który nałożona została szaroniebieska, złożona zbroja płytkowa z kolczugą. Postać księcia okrywa czerwony, gronostajowy płaszcz. Prawa dłoń księcia spoczywa na piersi, a lewa na stoliku nakrytym biało–złotym obrusem, na którym znajdują się również berło i mitra wielkoksiażęca. Nad głowami świętych przedstawione zostały złote aureole, o koronkowym obrzeżu. W dole kompozycji znajduje się tabliczka fundacyjna. Całość umieszczona jest w drewniano-gipsowej, złoczonej ramie, za szklaną gablotą⁷. Ikona znajduje się w cerkwi w tyle świątyni, za filarem, po prawej stronie.

Do darów pochodzących z rąk wojskowych zaliczają się również ikony podarowane w 1903 r. przez dowódcę I brygady strzelców stacjonują-

Fot. 3. Ikona św. księżnej Olgi i św. księcia Aleksandra Newskiego

cej w Płocku Iwana Benedyktowicza Bogajewskiego dla kaplicy cmentarnej. Ofiarowano w intencji zbawienia duszy Pawły Bogajewskiej, najprawdopodobniej żony darczyńcy, dwie ikony: Matki Bożej z Dzieciątkiem i św. Mikołaja Cudotwórcy. Obrazy te w późniejszym okresie zostały umieszczone we wspólnej drewnianej oprawie, sztancowanej w gipsie w ornament geometryczny i promienie oraz złożonej, a także w profilowanej, złoczonej ramie. W górnej części znajduje się ikona Matki Boskiej z Dzieciątkiem, a poniżej ikona św. Mikołaja Cudotwórcy. Pierwsza z nich przedstawia typ Hodigitrii. Twarze i dłonie są ciem-

nobrązowe, a pozostałą część deski okrywa srebrna, trybowana i sztancowana suknia. Na zewnątrz ikona zdobiona jest tłoczonym rocaillie i małżowiną. Drugi z obrazów przedstawia postać św. Mikołaja w popiersiu, en face, z księgą, w sukni wykonanej w mosiądzu, trybowanej i sztancowanej, częściowo srebrzonej. Na głowie świętego spoczywa mitra od której rozchodzi się plastyczna, ażurowa aureola. W tle z lewej widnieje sylwetka Chrystusa, a po prawej Matki Boskiej. W dole całej kompozycji znajduje się tabliczka z inskrypcją w języku rosyjskim: *Dar Naczelnika I-wszej Brygady Strzelców Iwana Wienediktowicza Bogajewskiego dla cerkwi cmentarnej św. Michała za zbawienie duszy służebnicy Pańskiej Pawły Bogajewskiej 25 lipca 1903 r.*⁸.

Ikonę dla płockiej cerkwi ufundowali także oficerowie 2go pułku strzelców stacjonującego w Płocku i przekazali ją na wyposażenie świątyni 9

Fot. 4. Ikona Matki Bożej z dzieciątkiem i św. Mikołaj

marca 1899 roku. Obraz przedstawia Matkę Boską Począjowską, typu Eleusis (Matka Boska z Dzieciątkiem są przytuleni twarzami). Ikona zakryta jest srebrną suknią za wyjątkiem twarzy i rąk. Maryja z Dzieciątkiem, trzymany z lewej strony znajduje się w centrum kompozycji. Twarze i dłonie są szarobrązowe. Na głowach spoczywają wypukłe, złożone korony, otoczone emaliowanymi nimbami. Po bokach i u dołu znajdują się również wizerunki świętych: od lewej – św. Eliasza, św. Mины, św. Paraskiewy, św. Katarzyny, św. Ireny, św. Stefana oraz św. Awramija.

W dole ikony znajduje się tabliczka z informacją o fundacji: *Obraz Matki Boskiej – wierna kopia Cudownej Ikony Matki Boskiej Poczajowskiej, podarowany na wyposażenie cerkwi dzięki staraniom oficerów 2-ego pułku strzelców i ich rodzin, poświęcony w Ławrze Poczajowskiej i ofiarowany w darze płockiemu soborowi Przemienienia Pańskiego dnia 9 marca 1899 roku, z prośbą o modlitwę za fundatorów, na ręce pro-*

zakrywa posrebrzana suknią. Nad głowami Matki Boskiej i Chrystusa znajdują się półkoliste, ażurowe nimby przynitowane do sukni. Całość opatrzona jest tabliczką z napisem: *Na pamiątkę szanownemu księdzu Mikołajowi Krasnikowowi od wdzięcznych parafian cerkwi w Luszniewie 2 lutego 1903 roku*¹⁰. Obraz ten, podarowany księdzu Mikołajowi, znalazł się w bliżej nieznanymi okolicznościach w płockiej świątyni. Jedną z hipotez

Fot. 5. Ikona Poczajowskiej Matki Boskiej *tojereja Jerzego Liwotowa*⁹. Ikona znajduje się na ścianie ołtarza za ikonostasem.

Darem o interesującej historii jest ikona Zaśnięcia Matki Boskiej. Przedstawia ona apostołów zgromadzonych wokół łoża na którym leży Maryja. Między postaciami, w głębi, stoi Chrystus z dzieckiem w powijakach na ręku. Widoczne są jedynie twarze i ręce postaci, gdyż pozostałą część ikony

Fot. 6. Ikona Zaśnięcia Matki Boskiej

dotyczących jego pochodzenia sugeruje iż znalazł się tu ze względu na pokrewieństwo pomiędzy Mikołajem Krasnikowem a proboszczem płockiej parafii z lat 1945–1966 ks. Walentym Krasnikowem. Powyższy dar znajduje się za ikonostasem.

Prawosławie jest obecne w historii Płocka, a dzieje parafii prawosławnej są ściśle związane z losami naszego miasta. Wiele pamiątek dokumentujących życie prawosławnych płocczan i nie tylko, znajduje się w posiadaniu parafii pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego. Jest to bogate źródło dla badań nad historią Płocka od XIX wieku po dzień dzisiejszy.

Przypisy

¹ O. Edelman, *Крушение царского поезда*, [online][dostęp 10 września 2012]. Dostępny w: <http://tzarskiy-khram.narod.ru/orc.html>

² Akta parafii prawosławnej w Płocku, karta ewidencyjna zabytku – *świecznik cerkiewny*

³ E. Piórkowska, *Prawosławni w Płocku w XIX wieku*, [w:] *Dzieje Płocka* t. II, s. 352–354.

⁴ Akta parafii prawosławnej w Płocku, karta ewidencyjna zabytku–

ikona św. J. Piesnopisca, A. Newskiego i Georgija

⁵ K.J. Waluś, *21 Muromski Pułk Piechoty. Historia i płockie ślady*, Płock 2012, s. 53.

⁶ Stan tabliczki fundacyjnej umieszczonej na ikonie nie pozwala na odczytanie pełnego nazwiska

⁷ Akta parafii prawosławnej w Płocku, karta ewidencyjna zabytku – *ikona św. księżnej Olgi i św. księcia Aleksandra Newskiego*

⁸ Akta parafii prawosławnej w Płocku, karta ewidencyjna zabytku

– ikona *Matki Boskiej z Dzieciątkiem* i ikona *św. Mikołaja*
⁹ Akta parafii prawosławnej w Płocku, karta ewidencyjna zabytku
– ikona *Poczajowskiej Matki Boskiej*

¹⁰ Akta parafii prawosławnej w Płocku, karta ewidencyjna zabytku
– ikona *Zaśnięcia Matki Boskiej*

SELECTED EXAMPLES OF THE THANKSGIVING GIFTS OF THE ORTHODOX PARISH IN PŁOCK

Summary

The first Orthodox believers appeared in Plock at the first half of the 19th century. Their appearance in the local community was involved with an influx of Orthodox Russians during the partitions. Originally there were Russian soldiers and their families, but next the number of civilian increased. The Orthodox parish dedicated to the Transfiguration of the Lord was created for them in 1867. Initially the Orthodox church was located on Florianski Square (now Warsaw Defenders' Square) but after 1919 it was relocated to the current place – on Kosciuszki Street. Many souvenirs connected with history of Plock's Orthodox parish are kept in the church.